

SAMO CHALUPKA (1812 – 1883)

Narodil sa v Hornej Lehote v národne uvedomelej rodine, jeho starší brat Ján bol dramatikom. Študoval na gymnáziu, na bratislavskom lýceu filozofiu a teológiu.

Jeho epitaf na náhrobnom kameni ---- „*Pravde žil som, krivdu bil som – verne národ môj ľúbil som.*“ Je z diela *Branko*. Burcoval proti krivde, násiliu a nespravodlivosti.

Tvorba:

Branko: veršovaná povesť o zvolenskom zbojníkovi za práva ľudu proti pánom. Hrdina bol premožený zradou.

Jánošíkovská tematika

Likavský väzeň: Hrdinom je Jánošík, je uväznenie a viera v slobodu.

Junák: vypovedá o Jánošíkovi a hôrných chlapcoch, ktorí v boji proti mocným padnú.

Kráľ'ohol'ská: opisuje Jánošíkovskú družinu bojujúcu za národnú slobodu.

Historická tematika

Boj pri Jelšave: báseň vyjadrujúca víťazstvo Slovákov nad Turkami.

Turčín Poničan: je živote slovenskej ženy, ktorej odvedú syna do Turecka.

Mor ho! : epická báseň.

MOR HO! – Hrdinská epická báseň

- báseň v sebe spája epické prvky

.....

.....

a lyrické prvky

.....

.....

Chalupka využil veršový systém .

V diele je hrdina.

Z deja: Na slovenské územie prichádza rímsky cisár s úmyslom podmaniť si Slovanov. Dej sa lokalizuje pri rieke Dunaj. Hrdí slovenskí poslovia prichádzajú k pyšnému cárovi s mierovým posolstvom. Cár ich vyhlasuje za otrokov. Hrdinskou slovenskou odvetou je útok s výkrikom „Mor ho!“ V boji sú porazení. Avšak spôsobili Rimanom veľké straty. Zahanbený je cisár pri pohľade na svojich padlých vojakov.

Romantické znaky diela:

.....

.....

CELÉ DIELO

Zleteli orly z Tatry, tiahnu na podolia,
ponad vysoké hory, ponad rovné polia;
preleteli cez Dunaj, cez tú šíru vodu,
sadli tam za pomedzím slovenského rodu.

*Duní Dunaj a luna za lunou sa valí:
nad ním svieti pevný hrad na vysokom bralí.
Pod tým hradom Riman—cár zastal si táborom:
belia sa rady šiatrov d'alekým priestorom.
Pokraj tábora sedí cár na zlatom stolci;
okol neho cárska stráž, tuhí to paholci;
a pred cárom družina neveliká stojí:
sú to cudzí víťazi, každý v jasnej zbroji.
Pobelavé kaderie šije im obtáča,*

ÚLOHY

1. Zdôvodnite, čo je témou literárneho diela

.....

.....

2. Určte druhový útvar diela

3. Zaznamenajte počet slabík vo veršoch

4. Vypíšte príklady z hrubo označeného textu na:

Symboly:

Prirovnanie:

.....

Personifikácia

Epiteton

Zvukomalbu

*modré ich oči bystro v okolo si páča.
Rastom sú ako jedle, pevní ako skala,
zdalo by sa ti, že ich jedna mater mala.
Krásna zem — jej končiny valný Dunaj vlaščí,
a Tatra skalnou hradbou okol nej sa väží:
Tá zem, tie pyšné hory, tie žírne moravy:
to vlasť ich, to kolíska dávna synov slávy.*

Slovenský rod ich poslal, zo slávneho snemu,
aby išli s pozdravom k cárovi rímskemu.
Oni čelom nebijú, do nôh nepadajú:
taká otroč neznáma slovenskému kraju,
lež božie dary nesú, chlieb a soľ, cárovi
a smelými sa jemu primlúvajú slovy:
„Národ slovenský, kňazstvo i staršina naša,
kroz nás ti, slávny cáre! svoj pozdrav prináša.
Zem tá, na ktorú kročiť mieni tvoja noha,
to je zem naša, daná Slovänom od Boha.
Pozri: tu jej končiny valný Dunaj vlaščí,
tam Tatra skalnou hradbou okol nej sa väží.
A zem to požehnaná! Chvála Bohu z neba,
máme pri vernej práci voždy svoj kus chleba.
Zvyk náš je nie napadať cudzie vlasti zbojom:
Slovän na svojom seje, i žne len na svojom,
cudzie nežiada. Ale keď na naše dvere
zaklope ruka cudzia v úprimnej dôvere:
kto je, ten je; či je on zblíza, či zďaleka:
Vo dne, v noci na stole dar boží ho čaká.
Pravda, bohy vydaná, káže nám Slovänom:
pána mať je nepravosť a väčšia byť pánom.
A človek nad človeka u nás nemá práva:
sväté naše heslo je: Sloboda a sláva! —
Neraz krásnu vlasť našu vrah napadol divý:
na púšť obrátili sa bujné naše nivy;
mestá ľahli popolom: a ľud náš úbohý,
bitý biedami, cudzím dostal sa pod nohy.
Bláhal už víťaz pyšný, že si bude pásti
vôľu svoju naveky po slovänskej vlasti,
a žiť z našich mozoľov: ale bláhal darmo!
Dal nám Boh zas dobrý deň, zlomili sme jarmo.
A tí, krutým železom čo nad nami vládli,
kdeže sú? — My stojíme; ale oni padli. —
Lebo — veky to svedčia — vo knihách osudu
tak stojí napísané o slovänskom ľudu:
Zem, ktorú v údel dali Slovänom nebesá,
tá zem hrobom každému vrahovi stane sa. —
Nuž, povedzže nám, cáre! mocná ruka tvoja
čože nám nesie: či meč, či vetvu pokoja?
S mečom ak ideš: cáre! meče máme i my,
a poznáš, že narábať dobre vieme s nimi;

5. Vyznačte ideových hrdinov, ktorí sa vyskytujú v diele
6. Vyhľadajte v texte ako autor pomenúva „vlasť Slovanov“

ak s pokojom: pozdrav ťa pán neba i zeme,
lepšie, ako ťa my tu pozdraviť umieme. —
Tieto dary božie sú priazne našej znaky;
z ďaky ti ich dávame: ber ich aj ty z ďaky.“
Nevzal cár božie dary, z jeho mračnej tvári
urazená sa pýcha ľútnym hnevom žiari.
A zo stolca zlatého takovým sa heslom
ozvali ústa jeho ku slovanským poslom:
„Mocný pán, ktorému boh celú zem podnožil
a osudy národov v ruku jeho vložil:
ten pán velí: Slovänia! pozrite po svete:
medzi národy jeho či jeden nájdete,
ktorý by putá minul abo nezahynul,
akže oproti Rímu prápor svoj rozvinul.
Skloníte šije i vy. — Tie krásne roviny,
túto zem vašich dedov dostane ľud iný.
A spurné rody vaše pôjdu Rímu slúžiť,
strážiť nám naše stáda, polia naše plúžiť.
A junač vašu k mojim junákom pripojím,
a z nej krajinám rímskym obranu pristrojím.
A kto sa proti mojim rozkazom postaví,
beda mu! ten sám sebe záhubu pripraví.
Vedzte, že som pán Rímu, a Rím je pán svetu:
To moja cárska vôľa; to vám na odvetu.“

Hriema pyšný cár, hriema zo stolca zlatého,
lenže Sloväň nejde sa ľakať pýchy jeho.
Hoj, rozovrela tá krv slovanská divoko,
a junák ti cárovi pozrel okom v oko;
a z oka ti mu božia zablysla sa strela,
ruka sa napružila a na zbroj udrela;
a jedným veľkým citom srdcia im zahrali;
a jeden strašný ohlas ústa im vydali:
„Mor ho!“ kríkla družina slovanská odrazu
a meč zasvietil v pästi každému víťazu:
„Mor ho!“ kríkla a razom na cára sa metá:
To ti na rímsku pýchu slovanská odvetá.
No, dokáž teraz, či máš toľko sily v meči,
koľko pýchy vo tvojej, cáre, bolo reči. —
Ale ten nie! — zbroje sa bojí podlá duša:
a tu ti o slobodu dobrý ľud pokúša. —
Skočil medzi stráž svoju cár bledý od strachu:
a zlatý jeho stolec už sa váľa v prachu;
a mečom za ním Sloväň cestu si preráža
a junák za junákom padá cárska stráža.

Zasurmili surmity, volajú do zbroje:
povstal tábor, do šíkov zvíjajú sa voje;
a voj za vojom divým útokom ta letí,

kde boj na cára bijú tie slovänské deti.
Husté prachu kúdoly po poli valia sa,
zem dupotom a nebo rykom sa otriasa. —
A tá naša rodinka, tá slovänská čata,
už vám je zôkol—vôkol od vrahov obstatá.
Sto mečov sa každému nado hlavou blyští,
lež Slovän nečítava vrahov na bojišti,
ale morí. — Hoj, mor ho! detvo môjho rodu,
kto kradmou rukou siahne na tvoju slobodu:
a čo i tam dušu dáš v tom boji divokom:
Mor ty len, a voľ nebyť, ako byť otrokom.

Zúri boj a našina stala si dokola:
to vie, že premoc rímsku jej moc nepredolá:
lež, brať moja, ak už len padnúť mi máš v boji,
to že mi padni, ako víťazom pristojí.

A môj Slovän ešte raz bystré hodil zraky
ponad tie šíre rovne, na kraj svoj ďaleký.
Tam na tých horách sivé mihajú sa väže,
čo strežú slovenského národa čierťáže.
Svätoháj, stovekými zelený lipami,
v tajné tam lono túli bohov jeho chrámy.
A nad riekou biely dom, v ňom jeho rod milý,
a v čistom poli dedov posvätné mohyly:
dedov, ktorých niekedy ľud radievali rady,
ktorých meč divých vrahov odrážal nápady.
Ich popoly dávno už čierna zem tam kryje,
ale ich meno posiaľ v piesni ľudu žije.
A sláva zašlých vekov junáka oviala;
a duša jeho svätým ohňom splápolala,
a meč v jeho pravici strašnejšie sa zvíja;
bleskom blýska na vraha, hromom ho zabíja.
Praštia zlomené raty, bité štíty zvonja
a pyšné prilby rímske do prachu sa ronja.

Hynú i naši, hynú, ale st'a víťazi!
Žiadna rana zvuk bôľu z úst im nevyrazí,
vd'áčne lejú vernú krv po osudnom poli:
oj, veď padnúť za národ — oj, veď to nebolí!

A boj pomaly tichne: strašná búry sila
divým svojím zúrením sama sa zničila.
— A kde naši, čo bili ten Rím svetovládny,
lebo koval úmysel na Slovänstvo zradný: —
Kde naši? — Hojže, Tatro, jasných orlov mati!
Nikdy sa ti tá tvoja detva už nevráti.
Páč! Nad valným Dunajom krvavô pobrežia:
tam ti tvoji synovia povraždení ležia.

Neostal, ani kto by tú zvesť niesol bratom:
Bratia vám za česť rodu padli v boji svätom.
Lež každý na junáckej spočíva posteli,
na kope vrahov, zbitých od jeho oceli.
Už nežije, a ešte hrozí tá tvár bledá,
tá ruka zmeravená meč odjať si nedá.

A cár s okom sklopeným na bojišti stojí:
A čo? — Azda tých padlých Slovänov sa bojí? —
Nie, lež bezdušné svojich hromady tam vidí
a zo svojho víťazstva radovať sa stydí.
No zahyň, studom večným zahyň, podlá duša,
čo o slobodu dobrý ľud môj mi pokúša.
Lež večná meno toho nech ovenčí sláva,
kto seba v obeť svätú za svoj národ dáva.
**A ty mor ho! — hoj mor ho! detvo môjho rodu,
kto kradmou rukou siahne na tvoju slobodu;
a čo i tam dušu dáš v tom boji divokom:
Mor ty len, a voľ nebyť, ako byť otrokom.**